DIN TERMINOLOGIA CROMATICĂ: ROZ

Silvia PITIRICIU[1]

Abstract

The article deals with the linguistic profile of the chromatic term roz which is important in order to understand the significances of the color and the way in which they have been conveyed in time. Many compounds have been created having the term roz as head, the second element of the compound designating an object, a plant or a chromatic nuance. The lexical family includes both derivatives made up of native words and Fench borrowings. The symbolism of the term is linked to the cult of the rose.

Keywords: term, chromatics, compounds, borrowing, rose

0. Domeniul vast al cromaticii fascinează prin complexitate şi varietate. Indiferent de natura lor, de combinaţii în care intră, culorile sunt semne care comunică şi prin care se comunică. Cercetarea lor sub aspect lingvistic este necesară pentru cunoaşterea istoriei şi a semnificaţiilor pe care acestea le-au dobândit în timp. Analiza întreprinsă asupra termenului *roz* vizează mai multe aspecte: definiţie, etimologie, formarea cuvintelor, frazeologie, onomastică, simbolistică.

1. Termenul cromatic *roz*, adjectiv invariabil şi substantiv neutru în română, se defineşte prin raportare la *roşu*, culoare de bază în sistemul cromatic. Dificultatea definirii este marcată în dicţionarele limbii române de uz general prin oscilaţia dată de gradul de luminozitate: *roşu deschis* (DER: 671; NDN: 1262), *roşu foarte deschis* (DEX: 936; DEXI: 1702). Destul de vagă şi lipsită de rigurozitate este definirea termenului prin situarea *între roşu şi alb* (MDA IV: 266). Nota de ambiguitate se păstrează şi în definiţia dicţionarului de artă: *roşu foarte luminos*, *cu puţine corespondenţe naturale* (DA II: 106). În sfera definiţiei din dicţionarele de uz general ale limbii române apare şi un echivalent sinonimic, *trandafiriu*, marcându-se, în acest fel, elementul referenţial la care se raportează termenul cromatic.

2. Istoria termenului cromatic *roz* este legată de noţiunea de trandafir încă din cele mai vechi timpuri. La rădăcina i.e. *wrod-* „trandafir" se ataşează sufixul *-o*, rezultând: **wrod-o*, *rhodo-*, *rhodium*, cf. gr. *rhodon* „trandafir" şi sufixul *-ya*, în urma căruia a apărut **wrod-ya*, pe cale etruscă ajungând în latină *rosa* (Watkins, 2000:102). În limbile romanice apusene, termenul este moştenit din latină: it., sp., cat., port. *rosa*, cf. fr. *rose* (REW: 608). În franceză termenul latin pătrunde în secolul al XII-lea, iar în celelalte limbi romanice apusene, un secol mai tîrziu (cf. DELLR: 377). Româna primeşte substantivul *roză* „trandafir" ca împrumut din fr. *rose*, cf. it., lat. *rosa*, germ. *Rose*, şi atestat în prima jumătate a secolului al XIX-lea (MDA IV: 266, cf. DELLR: 377); după el apare termenul cromatic *roz*.

[1] Conf.univ.dr., Universitatea din Craiova

BDD-A2804 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:48 UTC)

3. În limba română, s-a creat o familie lexicală prin împrumuturi şi creaţii interne. Pe lângă adjectivul *roz* şi substantivul feminin *rozǎ*, şi alţi termeni sunt împrumutaţi din limbile romanice: adj.inv. *rosé* (< fr. *rosê*) „de culoare roz", caracteristică atribuită vinurilor, şampaniei; adj. *rozat,-ă*, de aceeaşi provenienţă, „colorat în roz"; s.n. *rozariu* (< lat. *rosarium*, it. *rosario*) „grădină de trandafiri"; s.f. *rozetă* (< fr. *rosette*), cu mai multe semnificaţii: „plantă erbacee, cu tulpina ramificată şi cu flori galbene-aurii, plăcut mirositoare", „motiv decorativ circular, asemănător cu un trandafir", „ornament pentru rochii", „ bijuterie în formă de roză"; s.f. *rozace* (< fr. *rosace*) „rozetă"; s.f. *rozacee* (< fr. *rosacées*) „familie de plante dicotiledonate, lemnoase şi erbacee, din care fac parte trandafirul, măceşul, mărul şi părul etc.", „plantă din familia rozacee". Şi în registrul regional au pătruns câţiva termeni înrudiţi cu *roz*: adj. *rozosin,-ă* (< magh. *rozsaszin*) „roz"; s.n. *rozol* (< ngr. *ροδολι*, germ. *Rosalia*, magh. *rozsolls*) „rachiu roşu, îndulcit cu zahăr sau miere" şi, de aceeaşi provenienţă, s.f. *rozolie* „floare roşie care se pune în vin spre a-l colora".

Derivatele adjectivale se formează cu sufixele *-iu,-ie*; *-atic,-atică*; *-işor,-işoară*: *roziu,-ie*, *rozatic,-ă*, ambele cu sensul de „trandafiriu"; la fel, diminutivalul *rozişor,-işoară*. Prin sufixare, se normalizează flexiunea adjectivului.

Compusele sunt mai bine reprezentate. În pictură şi în artele decorative, se utilizează o gamă largă de nuanţe ale culorii roz, exprimate prin compuse în care al doilea element indică nuanţa: *rozalb,-ă* (*roz* + *alb*) „trandafiriu deschis care bate în alb". Alături de termeni în care gradul de luminozitate este marcat, precum *roz-deschis*, *roz-intens*, *roz-tern*, o serie de compuse presupun combinaţii de doi termeni cromatici: *roz-trandafiriu*, *roz-violet*, *roz-brun*. Feminitatea este exprimată prin compuse ca *roz-dulce*, *roz-diafan*.

Sfera compuselor s-a îmbogăţit cu termeni care au corespondent în realitatea materială (plante, păsări, obiecte etc.). După modelul lui roz-bonbon „roz-pal", sugerând tenta unor bomboane, s-au creat: *roz-liliac*, *roz-bujor*, *roz-merişor*, *roz-garoafă*, *roz-orhidee*, *roz-sângele-voinicului*, *roz-fucsie*, *roz-flamingo*, *roz-coral*, *roz-porţelan*, *roz-spumă-de-căpşuni* (Starmer, 2009: 37). Proveniența unor nuanţe de roz este vizibilă în compuse ca: *roz-olandez*, *roz-englez*, *roz-italian* sau *roz-de-Toscana*, *roz-de-Barry* (Starmer, 2009: 37). În cultura populară românească, în picturile obiectelor de ceramică se foloseşte *rozul-olarului* (cf. DA II: 106). Mai rare sunt compusele substantivale: *roza-vânturilor* „reprezentare grafică a regimului vânturilor într-un anumit punct sau într-o anumită zonă de pe un teritoriu"; „reprezentare grafică în formă de stea a direcţiilor punctelor cardinale, folosită în cutia unei busole pentru a repera direcţia către care se îndreaptă acul magnetic al busolei", *roza-fisurilor* „reprezentare grafică pentru determinarea direcţiilor principale pe care le urmează fisurile de separaţie într-un masiv de roci" (DEX: 936).

4. Câteva expresii sunt consacrate în limbajul colocvial: *a vedea (ceva/viaţa) în roz* „a fi optimist", *a sta pe roze* „a se găsi într-o situaţie favorabilă", *a avea obrajii roz* „ a fi rumen la faţă".

5. Sensul etimonului se regăseşte şi în numele proprii. *Rozaliile* (< lat. *rosalia*, apoi antroponimul *Rosalia*) desemnează sărbătorile romane celebrate la sfârşitul primăverii în

BDD-A2804 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:48 UTC)

cinstea morților, pe mormintele cărora se presărau trandafiri. Antroponimul *Roza*, al cărui echivalent romanic este *Rosa*, are ca punct de plecare numele florii. În română sunt mai frecvente derivatele *Rozica*, *Rozina*, *Rozeta*.

6. Roza, simbolul frumuseții, este cântată de poeții tuturor popoarelor. În jurul trandafirului există multe legende. Vechii indieni îl recunosc splendoarea[1], în cultura persană este cunoscut motivul privighetorii (mascul) îndrăgostite de o roză[2]. Din Orient, trandafirul ajunge prin intermediul grecilor în Europa, unde dobândește noi sensuri mitice și poetice. Vechii greci, în timpul sărbătorilor, își împodobeau casele, templele, statuile și mesele festive cu ghirlande de trandafiri, asociind floarea cultului zeilor Afrodita, Adonis, Eros, care întruchipau frumusețea și viața. La romani, roza este *flos Veneris*, după Ovidiu, făcând parte din bucuriile vieții. În Evul Mediu simbolul trandafirului se regăsește nu numai în tradiția poetică, ci și în mistica creștină și în heraldică. În creștinism devine simbolul Maicii Domnului (*Rosa virtuosa*) și al lui Iisus Hristos (*Rosa aurea*)[3]. În iconografia creștină, este potirul în care a picurat sângele lui Hristos ori simbolul rănilor lui Hristos. În heraldica românească motivul rozei este bine cunoscut: apare pe stema de stat a Moldovei, pe monede, sigilii, în stema Muşatinilor[4].

În jurul rozei se naște toată poezia simbolistă. Romanticii asociază floarea cu feminitate, delicatețe în sentimente, dragoste, sensibilitate ori blândețe. Trandafirul este simbolul iubirii curate, dăruite, un semn al nobleții și al rafinamentului, culoarea ideală pentru imaginea unei persoane afectuoase și romantice.

Astăzi, culoarea roz se asociază cu tot ceea ce ține de universul fetițelor și al copiilor, în general: de la vestimentație (rochițe, bluzițe, pantaloni, șosete etc.), jucării (iepuraș, porcușor), la tot spațiul în care aceștia trăiesc (camera, dulap, pat roz s.a.m.d.). Obiectele recomandate pentru fete în comerțul pe internet abundă în culoarea roz: *ciorapi 3/4 „Disco" roz, șosete copii „Funny" roz, pantaloni fete „Sunny" roz, cercei „Hello Kitty" roz, cercei „Fluturași oglindă" roz, geantă „Betty Boop" roz* etc.

Publicitatea produselor roz a dus treptat la banalizarea culorii și la căderea în derizoriu: *clădiri roz, mașini roz, etichete roz, jocuri roz, animale roz* etc. Pe lângă *Pantera roz*, personaj celebru al filmelor de desene animate, au apărut și altele: „*Capra roz* – noua modă în materie de animale de companie" (www.perfecte.ro). Moda culorii roz este promovată prin publicitate: *reclame roz, jurnal roz, blog roz, forum roz, chestii roz*, totul sub semnul infantilismului. Culoarea a ajuns să exaspereze până și pe hoții de mașini: „Ce culoare trebuie să aibă mașina ta ca să nu fie furată? Cu cât mai populară este culoarea pe care aceasta o are, cu atât e mai mare probabilitatea de a rămâne fără mașină, conform Life'Little Mysteries, care citează un studiu realizat în Olanda. De exemplu, probabilitatea ca o mașină roz să dispară e aproape zero". (www.ziare.com, 6.12.2010, *Mașini roz*)

Note:

[1] Într-o dispută asupra frumuseții florilor, Brahma recunoaște frumusețea și splendoarea trandafirului, dându-i întâietate față de lotus (cf. Evseev, 1994: 187). Trandafirul cosmic

BDD-A2804 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:48 UTC)

(*Tripurasundari*) exprimă frumusețea Mamei divine, este simbolul perfecțiunii, al desăvârșirii (cf. Chevalier, Gheerbrant, 2009: 794).

[2] Celebrul poet persan Saadi își scrie opera închinată frumuseții și dragostei, pe care o numește *Golestan* „Grădina trandafirilor" (cf. Evseev, 1994: 187).

[3] Roza semnifică frumusețea și armonia luminii (cf. Evseev, 1994: 188).

[4] Sensul simbolic al rozei este posibil să țină de mitologia personală a Mușatinilor (Vulcănescu, 1985: 495).

Bibliografie:

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain (coord.), *Dicționar de simboluri*, Iași, Editura Polirom, 2009.

Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994.

Starmer, Anna, *Ghidul culorilor. 200 de combinații inedite pentru casa ta*, București, Editura Litera Internațional, 2009.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Române, 1985.

Watkins, Calvert, *The American Heritage Dictionary of Indo-European roots*, Boston-New York, Houghton Mifflin Company, 2000.

Sigle:

DA II = Mircea Popescu (coord.), *Dicționar de artă N-Z*, București, Editura Meridiane, 1998.

DELLR = Académie Roumaine, Université de Bucarest, *Dictionnaire des emprunts latins dans les langues romanes*, București, Editura Academiei Române, 2004.

DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I.O., 2002.

DEX = Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

DEXI = Eugenia Dima (coord.), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editura Arc, Gunivas, 2007.

MDA IV = Academia Română, *Micul dicționar academic*, vol. IV Pr-Z, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003.

NDN = Florin Marcu, *Noul dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei Române, 1997.

REW = Meyer-Lűbke, Wilhelm, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1935.

BDD-A2804 © 2011 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 18:18:48 UTC)